

EXPOZIȚIA PERMANENTĂ A SECȚIEI DE ETNOGRAFIE DE LA COMPLEXUL MUZEAL „IULIAN ANTONESCU” BACĂU

**Feodosia ROTARU
Iulian BUCUR**

Secția de Etnografie de la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău a început să activeze timid, cu un muzeograf și un conservator în jurul anului 1970. În anul 1971, aflat pe patul de moarte, preotul Vasile Heisu din Răcăciuni a donat instituției noastre un număr de peste 700 de piese de etnografie și artă populară. Marea majoritate a pieselor, în special de port popular și textile de interior, fac parte, începând din 1972, din Expoziția „Preot Vasile Heisu” deschisă în sediul Primăriei din comuna Răcăciuni.

Pe parcursul celor peste 35 de ani de funcționare ai secției, colecțiile s-au îmbogățit, an de an, prin achiziții și donații, astfel încât în prezent numărul pieselor a ajuns la aproape 4000.

În anul 1988, ca urmare a unei intense campanii de achiziții întreprinse în zona etnografică Trotuș, pe baza unei tematici alcătuite de muzeograful Dorinel Ichim, s-a inaugurat la Comănești un muzeu etnografic, care funcționează și în prezent în incinta Palatului Ghika. Acest muzeu deține în inventarul său un număr de 630 de piese care aparțin muzeului nostru.

Cum spuneam mai sus, colecțiile au crescut an de an, ca urmare a cercetărilor de teren întreprinse de specialiștii etnografi. Colecția actuală cuprinde textile de interior (scoarțe, covoare, lăicere, cergi, ștergare), port popular, ceramică, piese din lemn și metal care sunt fie unelte folosite pentru practicarea unor meșteșuguri, fie unelte și obiecte necesare practicării ocupațiilor tradiționale, obiecte gospodărești, precum și recuzită folosită pentru datini și obiceiuri. Acestor categorii de piese li se adaugă un număr de fotografii și clișee realizate în timpul deplasărilor pe teren.

Întrucât în județ existau două expoziții permanente de etnografie, se impunea ca o necesitate deschiderea unui spațiu muzeal cu caracter permanent și în municipiul Bacău. Demersurile făcute înainte de 1990 au rămas fără finalitate. Abia după 1990, noile autorități

locale au fost sensibilizate în sensul realizării la Bacău a unei expoziții permanente de etnografie. Începutul a fost timid. Prima expoziție, intitulată „Textile de interior din județul Bacău”, a funcționat între anii 1994-1996 într-o încăpere situată la parterul unui bloc de pe strada Energiei. Ulterior, autoritățile locale au aprobat înființarea Muzeului de Etnologie din Bacău, căruia i-au repartizat ca sediu fostul local al Muzeului de Istorie, din strada Nicolae Titulescu. În acest spațiu, în toamna anului 1997, pe baza unei tematici elaborate de directorul instituției, Dorinel Ichim, a fost deschisă expoziția cu caracter permanent intitulată „Industria casnică țărănească. Textile de interior din județul Bacău”. Această expoziție a rămas deschisă, împreună cu cea inaugurată în primăvara anului 1998, intitulată „Sfântul Gheorghe – începutul anului pastoral la români”, până în anul 2002, când au început lucrări de consolidare la clădirea în care funcționa muzeul.

În anul următor, 2003, Muzeul de Artă și Etnografie a fost comasat cu Muzeul de Istorie și au format împreună actualul Complex Muzeal „Iulian Antonescu”. Din acest moment s-au deschis perspective noi pentru realizarea expoziției permanente a secției de etnografie, întrucât etajul trei al corpului A de la sediul Complexului era liber. Începând cu anul 2004, când Consiliul Județean Bacău a alocat fonduri în valoare de 1,7 miliarde de lei vechi, s-a trecut la alcătuirea tematicii și apoi la realizarea efectivă expoziției.

Înainte de a prezenta expoziția permanentă, se cuvine să facem câteva precizări legate de spațiul pe care îl ocupă ea și să arătăm care au fost urgențele ce trebuiau rezolvate înainte de a purcede la realizare. Spațiul destinat expoziției „Din tezaurul etnografic și de artă populară al județului Bacău are o suprafață de 630 m². Este o sală de formă circulară, în mijloc fiind plasată scara de acces la cele trei nivele ale clădirii, iar pereții exteriori sunt alcătuiți din geamuri înalte de peste 3 m. De la început ne-am dat seama că respectivul spațiu, pentru a fi folosit la expunerea unor piese etnografice trebuia compartimentat. În consecință, am apelat la serviciile unei firme de arhitectură, care, pe baza tematicii realizate de noi, a proiectat compartimentarea spațiului. Compartimentarea s-a făcut cu plăci din carton-rigips montate pe structură metalică. După finalizare, pereții rezultați au fost vopsiți în culori diferite, în funcție și de obiectele care urmau să fie etalate pe panourile respective. Deasupra pereților acestor compartimente au fost montate rame făcute din lemn, sub forma unor grilaje, cu capace din pal melaminat colorat. Scopul acestor „rame” a fost acela de a crea un ambient plăcut, cald, dar și de a ne folosi de ele pentru

etalarea unor piese. Pe pardoseala din gresie am pus podiumuri, confecționate din pal melaminat, pe care am etalat piesele de dimensiuni mari. Cum am precizat deja, spațiul de expunere „beneficia” din plin de lumina zilei, deci de prezența razelor ultraviolete, foarte dăunătoare obiectelor expuse, în special pieselor textile. Din această cauză, am procurat jaluzele verticale, cu ajutorul cărora am obturat toate ferestrele, inclusiv cele care dau spre scara interioară. Amplasarea spațiului la etajul III al clădirii, precum și existența unui luminator, fac ca pe timpul verii temperatura din interiorul sălii de expoziție să atingă valori de până la 40 grade Celsius, iar în timpul iernii, aceasta să scadă mult sub limitele admise. Din această cauză, spațiul a fost dotat cu instalație de aer condiționat, fapt care permite menținerea unor parametri optimi de temperatură și umiditate pe parcursul întregului an, astfel încât să nu fie afectată starea de conservare a pieselor din expoziție. În afara sistemului de iluminare, care era montat încă de la construcția clădirii, am suplimentat sistemul de iluminare cu spoturi de lumină cu senzori de prezență.

În expoziția permanentă am inclus un număr de 650 de piese din colecția secției de etnografie. Expoziția cuprinde prezentarea ocupațiilor principale ale poporului român – cultivarea pământului și creșterea animalelor, dar și prezentarea a trei din ocupațiile secundare: albinăritul, vânătoarea și pescuitul. Urmează, în ordine, industria casnică țărănească, producătoare de piese de port popular și textile destinate împodobirii interiorului locuinței țărănești, urmată de prezentarea unor meșteșuguri tradiționale ca: olăritul, meșteșuguri legate de prelucrarea lemnului și fierăritul. Un tronson al expoziției permanente a fost organizat pe structura unei case cu tindă și odaie. „Casa”, realizată ca o scenă de teatru, deci lipsită de pereții din față, a fost organizată cu piese care provin în bună parte din zona etnografică Trotuș. Ultimul tronson al expoziției este dedicat prezentării unor aspecte legate de credința poporului nostru (monumente de cult, piese de cult folosite de Biserica Ortodoxă și de cea Catolică), dar și de tradițiile din perioada sărbătorilor de iarnă.

Este demonstrat științific faptul că pe parcursul mileniilor cultivarea pământului și creșterea animalelor s-au dezvoltat în paralel, raportul dintre ele inversându-se în anumite perioade istorice. Dacă în vremurile străvechi creșterea animalelor a fost preponderentă, în ultimele două secole, agricultura a câștigat teren. Odinioară, văile apelor și versanții munților erau acoperiți de păduri. Pe măsură ce sporul demografic al populației a crescut sau efectuat defrișări care au creat tot mai mult teren agricol. Cum practicarea *agriculturii* este atributul unei

populații sedentare, principalii termeni care desemnează unelte agricole, unități de măsură, plante etc. provin din limba dacilor sau din limba latină. Ulterior, limbii române i s-au adăugat termeni proveniți din limba slavă care desemnează unelte agricole, tehnici de defrișare etc. Cultivarea pământului este și în prezent o ocupație de bază a locuitorilor satelor din județul Bacău. Multe din uneltele agricole folosite în trecut pentru lucrul pământului sau pentru prelucrarea plantelor se mențin în actualitate. Prezentarea acestui segment începe cu expunerea unor semințe ale principalelor plante de cultură cultivate în zona noastră atât în trecut, cât și în prezent (mei, grâu, orz, ovăz, secară, porumb, floarea soarelui, fasole etc.). De fiecare dată le explicăm vizitatorilor faptul că meiul a fost o plantă foarte mult cultivată în zona noastră, fiind o plantă care nu era pretențioasă în privința condițiilor climaterice și având în același timp o productivitate foarte mare. Grâul, cultivat încă din antichitate, nu era prezent prin produsele de pâine decât în zilele de sărbătoare sau la ceremonii familiale legate de ciclul vieții. Le precizăm mai apoi că porumbul a fost introdus în cultură abia prin secolele XVII-XVIII. Cu timpul, el a luat locul deținut altădată de mei. Târziu au fost introduse în cultură cartoful, fasolea și floarea soarelui. În expoziție am etalat un plug de lemn cu brăzdar de fier, mai multe fiare de plug, o semănătoare pentru porumb. Avem expuse unelte destinate recoltării cerealelor, precum: seceri, coase, furci, dar și unelte pentru desprinderea boabelor de pe știuleți (îmblăcie, o leasă pentru bătut păpușoiul, un buduroi făcut din trunchiul unui copac scobit în care se bătea cu chilugul știuletele de porumb). Tot în această categorie de piese se înscrie și batoza pentru porumb. Cerealele erau măcinate cu râșnițe din piatră, cu moriști acționate manual sau, de cele mai multe ori, la morile de apă sau de vânt existente odinioară și în zonele etnografice ale județului Bacău. Între piesele din această categorie am expus o râșniță dacică, confecționată din tuf vulcanic, achiziționată din satul Buciumi, comuna Ștefan cel Mare. Râșnița a fost descoperită în timpul demolării unei case bătrânești care fusese construită la mijlocul secolului al XIX-lea. Era așezată ca piatră la temelie. După demolarea casei, proprietarii au început să folosească râșnița din nou. Presa pentru cartofi, folosită în zona de graniță cu Transilvania, acolo unde sătenii pun în compoziția pâinii și cartofi fierți, oloinița, utilizată pentru a face uleiul din sămburi de bostan sau din miez de nucă – sunt piese care întregesc acest segment. Măsurile pentru cereale, făcute din trunchiuri de lemn scobite, numite local banițe ori hoboroace, precum și cântarele

cu ocă folosite și pe vremea lui Cuza, vin să întregească tabloul uneltelor și obiectelor folosite odinioară în satele noastre.

Creșterea animalelor a avut o importanță majoră în economia satului românesc datorită importanței produselor animaliere pentru gospodăria țărănească. Nu trebuie uitat rolul animalelor în asigurarea hranei și îmbrăcăminte, în muncile agricole, dar și în transport, precum și în fertilizarea solului. O bună parte din aceste animale crescute în gospodăriile din mediul rural erau un important articol de export care asigura venituri importante celor care se ocupau cu negoțul de animale. Odinioară, animalele erau folosite la schimb, în loc de bani, atunci când se cumpărau pământuri. Din punct de vedere expozițional, acest segment l-am împărțit în două: primul, prezintă imagini și piese legate de creșterea vitelor cornute și a cabalinelor (exponate: coasă, tioc și cute de ascuțit coasa, șa pentru măgar, fiare pentru împiedecat caii, jug pentru o vacă, talangă, găleată pentru muls, crintă, putinei, fedeleș, cutie pentru brânză etc.), iar al doilea segment sunt prezentate imagini și piese legate de practicarea păstoritului. Imaginile surprinse la stânele de pe Munții Ciudamirului, în cercetările de teren ale muzeografului Dorinel Ichim, permit vizitatorilor ca, pe lângă explicațiile muzeografilor, să înțeleagă lungul drum al produselor rezultate din prelucrarea laptelui de oaie, de la stâna până pe mesele noastre. În satele din bazinele inferioare ale Trotușului, Tazlăului, Cașinului și Oituzului s-a practicat și încă se practică păstoritul local, în hotarul satului, pe când în bazinul superior al Trotușului s-a practicat și se practică păstoritul cu văratul la munte și iernatul în sat. Din primăvară, de la plânsul meilor și până toamna la rascol, oile stau în grija ciobanilor. Pășunile mănoase din zonă oferă condiții favorabile pentru practicarea păstoritului transhumant de către ciobanii din Mărginimea Sibiului care aduceau oile la vărat aici. O stână se compune din focărie, comarnic și brânzărie. Oile dorm noaptea în coșer sau târlă, iar ciobanii le veghează din colibă, cu focul aprins. Oile se mulg în cupe și găleți de lemn, iar laptele se duce la stână, unde este strecurat prin strecurătoarea așezată pe hârzobul pus pe budacă. Cu o lingură mare se dă cheag la lapte, după care budaca se acoperea cu hârzobul peste care se pune o haină sau un cojoc. Laptele închegat era amestecat cu lingura mare și bătut cu mâinile până arăta iar ca laptele dulce. Cașul era stins mai apoi de pe fundul budăcii și era apăsat până se întărea. Cașul era tăiat în patru cu ajutorul unui cuțit, era scos din budacă și pus la scurs într-o budăcuță, care era pusă aproape de foc pentru câteva minute. Cașul era apoi stors pentru ca să iasă jântuitul care era pus în

bărbântă. Cașul era pus în strecurătoarea atârnată într-un cui de lemn bătut în bârnele stânei. Sub strecurătoare se punea o budăcuță în care se scurgea zerul. După câteva ore, cașul era pus la dospit pe patul de brânză de la stână, unde era lăsat timp de două-trei zile. După câteva zile, cașul era dat stăpânului care îl transporta acasă și îl punea la puțină.

Dintre *ocupațiile secundare* am prezentat albinăritul, vânătoarea și pescuitul. Toate cele trei ocupații au avut condiții prielnice de dezvoltare în județul Bacău. *Albinăritul* a fost favorizat de existența a numeroase plante melifere. Mierea avea multe întrebuințări: ca aliment, dar și ca medicament. Ceara era materia primă pentru lumânările folosite la iluminatul tradițional. Din fagurii scurși de miere, puși cu apă caldă la fermentat, se făcea o băutură foarte apreciată – mursa. Am expus câteva imagini cu albinăritul tradițional, precum și următoarele piese: un buduroi făcut dintr-un trunchi de copac scobit, un stup primitiv din scânduri, un stup cu rame pentru faguri, o centrifugă din lemn pentru scoaterea mierii din faguri, un sloi de ceară. *Vânătoarea* a fost favorizată de prezența unei vaste suprafețe acoperită cu păduri. Ea era practică pentru completarea hranei, dar și pentru apărarea semănăturilor și animalelor domestice de sălbăticiuni. Blănurile erau materii prime pentru îmbrăcăminte, dar și o importantă marfă la export. În acest sector am expus următoarele piese existente în colecție: arc de vânătoare, capcană pentru urși, capcană pentru vulpi, capcană cu lanț, capcană pentru vrăbii, arme de vânătoare, corn pentru vânătoare, cotlere pentru praf de pușcă, o tașcă, un scaun de vânătoare, precum și o serie de trofee pe care le deținem în custodie: un craniu de lup, un craniu de jder, un craniu de pisică sălbatică, un trofeu de cerb, un trofeu de căprior și o blană de urs. Imaginile furnizate de un membru al Asociației Vânătorilor și Pescarilor Sportivi vin să întregescă acest segment al expoziției. *Pescuitul* este o străveche ocupație care a fost favorizată de bogata rețea hidrografică din județ. Amintim câteva specii de pești care populează apele județului: păstrăv, clean, mreană, scobar, știucă, crap, somn etc. Pentru ilustrarea pescuitului am expus o serie de ustensile folosite de țărani pentru a prinde pește: o vârșă de pescuit, o ostie, o setcă, un ventior cu cercuri, un crâșnic, o plasă de mână cu bețe, un sac de pește, un coș pentru pește și un prostovol cu funii.

Industria casnică țărănească privește operațiile de prelucrare a fibrelor animale și vegetale în gospodăria tradițională. Gospodinele din așezările județului au folosit în decursul timpului diverse fire pentru realizarea hainelor cu care își îmbrăcau familia sau a țesăturilor cu care își împodobeau locuința. La șes se folosea îndeosebi inul și cânepa, iar

la munte lâna oilor și părul de capră. Cu timpul au început să folosească borangicul și bumbacul pentru anumite categorii de țesături. Am expus câteva unelte folosite pentru prelucrarea firelor textile (melița, raghila, furca cu fuior, piepteni) și câteva piese folosite pentru prelucrarea lânii (fușalăi, piepteni, furci, depănătoare, vârtelniță). În expoziție este prezentat un război de țesut orizontal. Pe pereți sunt expuse covoare (covor în roate, covor bătrânesc cu chenar și figuri antropomorfe, covor cu cerbi și pomul vieții, covor cu leu – datat 1894) și ștergare. Pe laițe am expus lăicere din cele trei zone etnografice ale județului Bacău. Imaginile fotografice realizate pe teren surprind sătence care lucrează pentru realizarea unor țesături.

Portul popular din cele trei zone etnografice ale județului este prezent pe parcursul întregii expoziții. Am expus costume din cele trei zone, costume de bărbat, de femeie, de copil, costume românești, dar și costume ceangăiești. Ele nu sunt mai vechi de începutul secolului trecut. În marea lor majoritate sunt costume de sărbătoare, știut fiind că straiile de lucru aveau o viață mult mai scurtă și că puține au ajuns în muzee.

Dintre instalațiile tehnice țărănești, muzeul prezintă schema unei dârste sau pive pentru cergi, precum și un război de țesut cergi pe care este țesută o cergă „crudă”. Imaginile prezentate sunt surprinse la dârsta din Oituz, dârstă care a aparținut meșterului Constantin Avram.

Primul meșteșug tradițional prezentat în expoziție este *olăritul*. Am expus vase de lut care au fost achiziționate în urmă cu trei decenii din cele șapte centre ceramice care au fost active până în ultimul deceniu al secolului trecut: Oituz, Băhnășeni și Pârjol, Cucuieți și Solonț, Frumoasa-Balcani și Răchitoasa. Imagini din timpul procesului de confecționare, roata și masa olarului, malaxorul pentru lut și uneltele de lucru ale olarului sunt prezente în expoziție. Vizitatorul observă cu ușurință prezența a două tipuri de ceramică – ceramică roșie (smălțuită și nesmălțuită) și neagră. Ghidul explică vizitatorului faptul că această diferență de culoare ia naștere în timpul arderii, care se produce diferit în cele două cazuri: ardere oxidantă în cazul ceramicii roșii și ardere reductoare în cazul ceramicii negre. Ceramica din județul Bacău a fost prin excelență o ceramică cu caracter utilitar, care prezintă puține valențe artistice, comparativ cu cea lucrată în alte județe. Meșterii olari băcăuani confecționau o gamă mare și variată de forme de vase, cu diferite întrebuințări în gospodăria țărănească. În expoziție am prezentat vase pentru păstrat alimente (chiupuri, lăptare), vase folosite pentru prepararea alimentelor (oale pentru sarmale, cratițe cu capac, frunți, mijloace,

gurluience, tigăi), vase pentru servit mâncarea sau băuturile (castroane, străchini, căni, moșoaice, cănițe, păhăruțe), vase pentru păstrarea sau transportul unor lichide (urcioare), pătrunjare, bolduri pentru coama casei, vase pentru flori etc. Expoziția cuprinde și vase folosite în timpul unor ceremonii legate de ciclul vieții (ploști pentru nunți, oale pentru înmormântare, moșoaice care se dau de pomană de sufletul morților).

Un capitol aparte în expoziție este consacrat meșteșugurilor legate de *prelucrarea lemnului*. Pentru început am prezentat câteva imagini legate de lucrul la pădure. Am expus următoarele unelte: topor, țapină, clupă (măsură pentru lemn). Urmează imagini cu etapele de lucru ale unui butoi, precum și imagini cu etapele de lucru ale unui coș. În expoziție sunt prezentate diferite unelte folosite pentru prelucrarea lemnului: dălți, un răzuitoar, sfredele, cuțitoaie, compase de lemn, fireză, teslă, gărdinar, gealău, rindea, filieră, strung de lemn etc., precum și obiecte de lemn rezultate în urma prelucrării: două ivăre, un căuc, o putinică, o ladă de zestre, câteva coșuri etc.

În expoziție este prezentă o stănoagă folosită pentru potcovitul cailor achiziționată din Ghimeș-Făget. Proprietarul inițial al instalației a fost Ștefan Bârsan, fierar. De la fiul sau, Andrei Bârsan, am achiziționat și majoritatea pieselor cu ajutorul cărora am încercat să reconstituim atmosfera unui atelier de fierărie de la mijlocul secolului trecut. Atelierul cuprinde un foi cu trei capace, făcut din piele de cal, o vatră cu horn, un butuc mare de lemn pe care meșterul ținea nicovala, o menghină, șorțul fierarului, clești, dornuri, tipare, baroase, ciocane etc., precum și piese confecționate de meșterul fierar (caiele, potcoave pentru cai și pentru boi etc.). Cu piesele care alcătuiesc atelierul de fierărie am încheiat prezentarea meșteșugurilor în expoziție.

În muzeu am sugerat, de asemenea, și o casă țărănească cu tindă rece și cameră. În cameră am expus mobilier, țesături și inventar gospodăresc din zona etnografică Troțuș. În tindă am expus o serie de obiecte care făceau parte din inventarul multor gospodării și pe care nu le-am prezentat în alte locuri din expoziție. Dintre acestea amintim: o râșniță pentru cereale, câteva coșarci, un vătrai, o doniță etc. Alăturat acestei „locuințe” am sugerat un șopron, sub care am adăpostit o serie de unelte și obiecte care se găseau în gospodărie: o căruță, un plug de lemn cu brăzdar de fier, un harnașament pentru cai, un jug pentru vite, o roată de rezervă pentru căruță, un cric din lemn, o păcorniță, un felinar etc.

În spațiul destinat *vieții spirituale* am expus imagini cu biserici de lemn din județul Bacău precum și obiecte de cult și piese de mobilier

provenind din diverse biserici. De mare valoare sunt stranele confecționate în anul 1729, provenind de la biserica de lemn cu hramul „Sfinții Voievozi” din Rusăiești-Poduri, strane care au o inscripție în limba română cu caractere chirilice, și un covor cu pomul vieții, în culori vegetale, datat 1843, provenit din biserica cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Bacău.

Expoziția se încheie cu un sector în care de obicei schimbăm periodic exponatele, în funcție de sărbătorile de peste an. La deschiderea care a avut loc în ajunul sărbătorilor de iarnă ale anului 2007 am expus obiecte și imagini ilustrând datinile din preajma Crăciunului și Anului Nou care se mai practică în județul nostru.

Résumé

Les auteurs présentent les principales étapes suivies pendant l'organisation de l'exposition permanente d'ethnographie du Complexe de Musées „Iulian Antonescu” de Bacău, inaugurée le 1er décembre 2005 dans l'actuelle location.

L'étude présente brièvement les principales repères de la thématique de l'exposition.

ILUSTRĂȚII

